



**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VETERINARIYA VA CHORVACHILIKNI
RIVOJLANTIRISH QO'MITASI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI NUKUS
FILIALI**

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro
ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari**

TO'PLAMI

13-noyabr 2025-yil

СБОРНИК материалов

**международной научно и научно-технической конференции на тему
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**

13 ноября, 2025 г

**International scientific and scientific-technical conference
"ACTUAL PROBLEMS OF VETERINARY MEDICINE AND LIVESTOCK
AND THEIR SOLUTIONS"**

November 13, 2025

NUKUS-2025

“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”
Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari [Matn]: to‘plam / Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali. – Nukus: “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025. – 389 b.

Anjuman tashkiliy qo‘mitasi

Tashkiliy qo‘mita raisi: Esimbetov Adilbay Tlepovich, b.f.d., professor;

Tashkiliy qo‘mita raisi muovini: Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, v.f.n.;

Tashkiliy qo‘mita kotibi: Rozumbetov Kenjabek Umar og‘li, b.f.f.d.;

D. Bazarbayeva – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida katta o‘qituvchisi, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Tashkiliy qo‘mita a‘zolari:

Sh. Jabbarov – O‘zbekiston Respublikasi Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo‘mitasi boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari, veterinariya fanlari doktori, professor.

X. Yunusov – Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti rektori, biologiya fanlari doktori, professor.

M. Y. Karpuxin – Ural davlat agrar universitetining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, agrar fanlar doktori, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

N. G. Malkov – N. F. Vereshagin nomidagi Vologda davlat sutchilik akademiyasi rektori, texnika fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

A. Abdurasulov – Qirg‘iziston Respublikasi O‘sh davlat universiteti “Veterinariya meditsinasi va biotexnologiyasi” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, professor. (Qirg‘iziston Respublikasi)

R. Miqtibayeva – Qozog‘iston milliy agrar tadqiqot universiteti “Mikrobiologiya va virusologiya” kafedrasida professori, veterinariya fanlari nomzodi. (Qozog‘iston Respublikasi)

S. Mirzakulov – Olmaota texnologiya universiteti “Oziq-ovqat mahsulotlari texnologiyasi” kafedrasida professori, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent. (Qozog‘iston Respublikasi)

Q. Atanazarov – O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari, biologiya fanlari nomzodi, dotsent.

A. Mambetnazarov – Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagog kadrlarni tayyorlash bo‘limi boshlig‘i, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent.

A. Kaniyazov – “Veterinariya va zootexnologiya” fakulteti dekani, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

X. Mamatov – “Zootexnologiya” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

R. Turg‘anbayev – “Zootexnologiya” kafedrasida professori, agrar fanlar doktori

A. Kamalova – “Veterinariya meditsinasi va farmakologiyasi” kafedrasida mudiri, veterinariya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

P. Xojalepesov – “Iqtisodiyot va gumanitar fanlar” kafedrasida mudiri, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.

R. Rzaev – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida mudiri, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Ushbu to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-son buyrug‘i bilan oliy ta‘lim tashkilotlari hamda ilmiy tashkilotlarda 2025-yilda o‘tkaziladigan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpoziumlar, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxati 2-ilovasiga muvofiq tasdiqlangan – 2025-yilda xalqaro miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasi asosida Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filialida 2025-yil 13-noyabr kuni – **“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”** mavzusida o‘tkazilgan Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari asosida tuzilgan.

Konferensiyada, veterinariya sohasida faoliyat olib borayotgan universitet va filialarning professor-o‘qituvchilari, ilmiy markazlarning va insitutlarning ilmiy xodimlari, doktorantlar, magistrantlar, iqtidorli yosh tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot ishlariga bag‘ishlangan maqolalar o‘rin olgan

To‘plamga kiritilgan maqolalar materiallarining to‘g‘riligi va haqqoniyligiga mualliflar mas‘ul hisoblanadi.

© Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali, 2025

© “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025

PARRANDALAR PASTERELLYOZI

Pulatov F.S., Nsanbayeva G.T.

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti
Nukus filiali*

Kirish. Parrandalar oziq-ovqat mahsulotlarining asosiy oqsil manbai hisoblanadi. FAO bergan ma'lumotlarga ko'ra, aholini ekologik toza, sifatli, arzon va parhezboq parranda mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish maqsadida oxirgi o'n yil davomida tuxum yetishtirish 2 barobarga, parranda go'shti yetishtirish 3 barobarga oshdi, dunyoda aholi xonadonlarida 6,8 milliard boshdan ortiq parrandalar mavjud bo'lib ularning mahsuldorligini oshirish bilan bir qatorda parrandalarni turli kasalliklar, xususan parrandalarni pasterellyozdan asrash muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 14-iyundagi «Parrandachilikni rivojlantirish va tarmoq ozuqa bazasini mustahkamlashga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-5146-son qarori, Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-iyuldagi «Chorvachilik, parrandachilik va baliqchilik xo'jaliklariga ular tomonidan yetishtirilgan va sotilgan mahsulotlar uchun subsidiya ajratish tartibi to'g'risida»gi 434-son qarorlariga muvofiq Respublikamiz iste'mol bozorida go'sht, sut, tuxum va boshqa chorvachilik mahsulotlari bilan barqaror ta'minlash, chorvachilik, parrandachilik sohalarida ozuqa bazasini kengaytirish ko'zda tutilgan.

Parrandalar pasterellyozi bilan barcha yoshdagi parrandalarning kasallanishi, ayniqsa yosh jo'jalarning kasallikka o'ta moyilligi kuzatilgan. Pasterellyoz butun dunyo bo'ylab mo'tadil va issiq iqlim sharoitida uchraydi, ammo shimoliy mamlakatlarda kamroq tarqalgan. Iqtisodiy ta'sir sezilarli bo'lib, o'lim, yuqumli parrandalarni majburiy so'yish, pasterellyoz tashuvchilar, sog'liqni saqlash va profilaktika choralarga moliyaviy xarajatlar. O'lim darajasi 50-80% ga yetishi mumkin.

Epizootologik ma'lumotlar. Uy va yovvoyi parrandalarning barcha yosh guruhlari pasterellyozga moyil. Pasterellyoz qo'zg'atuvchisining manbai kasal va tuzalib ketgan parrandalardir. Kasallik qo'zg'atuvchisi pasterellyozdan nobud bo'lgan Parrandalar va hayvonlarning tana go'shti, shuningdek, so'yish joylari chiqindilari, tuxumlar, patlar va patlar, ozuqa, suv, asbob-uskunalar va boshqa kasallangan narsalar orqali yuqadi. Pasterellyoz kemiruvchilar, hasharotlar (kanalar, choyshablar, pashshalar), yovvoyi Parrandalar, boshqa hayvonlar va fermer xo'jaligi xodimlari tomonidan yuqishi mumkin. Transovarial yuqish ham mumkin. Parrandalarning pasterellyozi ko'pincha yosh g'ozlar, o'rdaklar va tovuqlarga ta'sir qiladi. Parrandalar asosan havo-tomchi yo'li bilan yuqadi va kamroq - yutish orqali. Pasterellyozning rivojlanishiga sabab bo'lgan omillarga veterinariya-sanitariya qoidalarini buzish, shuningdek, parrandalarni parvarish qilish va oziqlantirish usullari kiradi.

Patogenez. O'z-o'zidan infektsiya paytida Pasteurella oshqozon-ichak shilliq qavatida lokalizatsiya qilinadi, keyinchalik u granuler degeneratsiya va nekrozga uchraydi. Shunga o'xshash o'zgarishlar keyinchalik jigarda rivojlanib, disfunktsiyani keltirib chiqaradi. Toksinlarning chiqarilishi yurak mushagining chuqur shikastlanishiga olib keladi, seroz-gemorragik ekssudat bilan o'tkir parenximali yallig'lanish bilan birga keladi.

Klinik belgilar. Kulučka (yashirin) davr bir necha soatdan 2-4 kungacha davom etadi. Parrandalardagi pasterellyoz gipero'tkir, o'tkir yoki surunkali kursga ega bo'lishi mumkin. Parrandalardagi kasallikning o'ta o'tkir kursi ko'pincha epizootiyaning boshida sodir bo'ladi va to'satdan o'lim bilan birga keladi. Kasal Parranda to'satdan yiqilib, qanotlarini bir necha marta qoqadi va hech qanday klinik belgilersiz o'ladi. Parrandalarda kasallikning gipero'tkir kechishi odatda epizootiya boshlanganda sodir bo'ladi va suv Parrandalarda ko'proq uchraydi. Kasallikning o'tkir davrida kasal Parranda odatda g'ijimlab o'tiradi, tushkunlikka tushadi, boshini qanoti ostiga qo'yadi yoki orqaga tashlaydi, qanotlari osadi, tana harorati 43-44 ° S gacha ko'tariladi, taroq va dumg'aza ko'karadi, patlari shivirlaydi, ishtahasi pasayadi, qattiq tashnalik,

ko'ngil aynish, ko'ngil aynishi va to'lg'oqdan ko'z yumadi. nafas olish uzoqdan eshitiladi. Diareya bo'shashgan, qonli najas bilan birga keladi. Kasallik o'sib ulg'ayganida, ta'sirlangan parrandada progressiv zaiflik, ba'zida konvulsiyalar paydo bo'ladi va o'lim 2-3 kun ichida sodir bo'ladi.

Parrandalardagi surunkali pasterellyoz o'tkir yoki subakut infektsiyasidan keyin yoki patogenning kamroq virulent shtammi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Parrandalarning surunkali pasterellyozi umumiy zaiflik, progressiv holdan toyish, tumshug'idan yopishqoq oqindi, bosh va oyoqlarda shish va qattiq shishlar, bo'g'imlarning yallig'lanishi, kon'yunktivit, qattiq va tez nafas olish, tuxum ishlab chiqarishning kamayishi bilan tavsiflanadi. Bundan tashqari, Parrandalardagi surunkali pasterellyoz sinusit, rinit belgilari va burun yo'llari atrofiga va kon'yunktivada yopishqoq eksudatning to'planishi bilan tavsiflanadi. Kasallikning bu shakli bilan parrandalarning o'limi kam uchraydi.

Differensial diagnostika. Veterinariya shifokorlari pasterellyozni Nyukasl kasalligi, parranda koliseptisemiyasi, streptokokkoz, stafilokokkoz, pullorum kasalligi, spiroxetoz va suv Parrandalarida parranda grippidan farqlashlari kerak. Immunitet va o'ziga xos profilaktika choralari ham muhimdir. Pasterellyozga qarshi immunitet etarli darajada o'rganilmagan. Faol immunizatsiya uchun oltita vaksina qo'llaniladi, shu jumladan uchta faolsizlangan vaksina (tovuqlar va o'rdaklar uchun emulsiyalangan vaksina, shuningdek tovuqlar, kurkalar, o'rdaklar va g'ozlar uchun alohida emulsiyalangan vaksina) va uchta jonli vaksina (barcha parrandalar uchun Paster shtammidan va ikkitasi AB va Kraindar shtainlari uchun Kraindar shtammidan foydalangan holda). suv Parrandalar). Pasterellyoz kasalligi aniqlansa, viloyat hokimi qarori bilan fermer xo'jaligi, bo'lim, parrandachilik xavfli deb topilib, cheklovlar qo'yiladi. Go'shtni qayta ishlash korxonalari va tayyorlov markazlariga cheklovlar pasterellyoz tashxisi qo'yilgan paytda mavjud bo'lgan barcha parrandalarni so'yish va sanitariya sharoitida (mexanik tozalash, dezinfektsiya va deratizatsiya) qo'yiladi. Fermer xo'jaligini sanitariya qilish SSSR Qishloq xo'jaligi vazirligining 1975 yil 20 mayda veterinariya Bosh boshqarmasi tomonidan tasdiqlangan parrandalarda pasterellyozga qarshi kurashish chora-tadbirlari to'g'risidagi yo'riqnomaga muvofiq amalga oshiriladi.

Oldini olish. Parrandalarni saqlash va oziqlantirish uchun maqbul shart-sharoitlar yaratilgan, xo'jalik tashqaridan kasallik qo'zg'atuvchilarining kirib kelishidan himoyalangan, boshqa veterinariya-sanitariya qoidalariga qat'iy rioya qilinadi, zudlik bilan xavf tug'ilganda butun suruv zudlik bilan immunizatsiya qilinadi. Pasterellyoz ON bilan muntazam ravishda dezinfektsiya qilish va uylarni GAN, Fulgard va Dezoklin bilan dezinfektsiya qilish muhimdir.

Xulosa. Parrandalar pasterellyozi katta iqtisodiy zarar keltiradi. Kasallikga qarshi kurashish va oldini olish uchun parrandalarni o'z vaqtida tekshiruvdan o'tkazish, vaktsinatsiya ishlarini amalga oshirish, ozuqasi va saqlash sharoitini yaxshilash, sanitariya gigiena qoidalariga qat'iy amal qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaev SH.X. "Veterinariya mikrobiologiyasi va immunologiyasi". Toshkent, 2018.
2. Davlatov R.B., Salimov X.S., Xudjamshukurov A.N. "Parrandalar kasalliklari". Samarqand-2018. 165-166-167-betlar.
3. Musabaev B. "Parrandalar kasalliklari va ularga qarshi kurash". Nukus, 2020.
4. Salimov X.S., Qambarov A.A. Epizootologiya darslik Samarqand-2016. 194-195-197-199-200-bet.
5. Shavkat, A., Kural, A., & Gayratdin, O. (2025). ORGANIZATIONAL SYSTEM OF PERSONNEL POLICY AIMED AT IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. Advanced methods of ensuring the quality of education: problems and solutions, 2(4), 98-102.